

Future Study of Dollar Hegemony: Implications and Defense Strategies for Iran's National Security to 2035

Mehdi Nejatipour¹ | valiallah vahdaninia^{2✉} | Mohammad Javad Amjadi³

1- Ph.D in Political Geography, IRI Military Command and Staff University, Tehran, Iran .email:

m.nejatipour@casu.ac.ir

2. Assistant Professor of Public Policy, IRI Military Command and Staff University, Tehran, Iran.

(Corresponding author) Email: vnia@casu.ac.ir

Mohammad Javad Amjadi, PhD student, International Relations, Zanjan Azad University, Iran,

Email: amjadi.f30@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

2025/8/5

Received in

revised form:

2025/10/5

Accepted:

2025/11/11

Published online:

2026/2/20

Keywords:

Iran's national security, de-dollarization, financial technologies, and dollar hegemony

ABSTRACT

Objective: This study examines the future of dollar hegemony in the context of 21st-century geopolitical developments, with a focus on the Islamic Republic of Iran's strategies to reduce its dependence on the dollar and their impact on national security. The primary goal is to identify the key factors that undermine or sustain dollar hegemony, delineate plausible future scenarios, and provide a strategic analysis of Iran's position.

Method: This study uses a descriptive-analytical method with a futures research approach, and data were collected through library studies and surveys of 12 experts (university professors and researchers in political economy and international relations). Analysis tools include MIC-MAC software for cross-matrix analysis and Atlas.ti for qualitative coding. Furthermore, a SWOT analysis was conducted to formulate strategic responses regarding Iran's current status.

Findings: The results show that factors such as the spread of digital financial technologies, the decline in global trust in the dollar, the growth of the Chinese yuan, and the BRICS initiatives threaten the dollar hegemony. US sanctions and geopolitical crises have also accelerated this process.

Conclusion: The dollar hegemony is undergoing a gradual decline, leading to a multipolar financial system. Iran can enhance its economic independence and national security by fostering regional cooperation, utilizing alternative currencies, and developing financial technologies; however, it must also address the technical and geopolitical challenges associated with this transition.

Citation: Nejatipour, M. , vahdaninia, V. and Amjadi, M. J. (2026). Future Study of Dollar Hegemony: Implications and Defense Strategies for Iran's National Security to 2035. *Defensive Future Studies*, 10(39), 35-68.

DOI: [10.22034/dfs.2025.2067901.1932](https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2067901.1932)

Publisher: IRI Military Command and Staff University

Extended Abstract

INTRODUCTION:

Since the end of World War II, the global financial system has revolved around the U.S. dollar, established as the world's reserve currency under the Bretton Woods Agreement of 1944. Although the gold standard collapsed in 1971, the rise of the petrodollar ensured the continuation of American monetary dominance. The dollar evolved beyond a mere medium of exchange to become a geopolitical tool through which the United States has projected influence via international institutions such as the IMF, World Bank, and SWIFT. However, recent transformations — including the rise of China, digital financial innovations, and the declining trust in unilateral U.S. policies — have gradually eroded this hegemony.

For Iran, which has long been subject to dollar-based sanctions, the weakening of dollar dominance presents both challenges and opportunities. This research explores the future trajectory of dollar hegemony, the factors influencing its decline or resilience, and strategic scenarios for safeguarding Iran's economic sovereignty and national security in a multipolar financial order.

METHODOLOGY

This applied research adopts a descriptive-analytical design with a futures research orientation. Data were collected through a combination of library research and expert interviews with twelve specialists in political economy, international relations, and financial technologies.

- **Qualitative Analysis:** Conducted using *Atlas.TI* software through open, axial, and selective coding of 67 initial codes consolidated into 7 strategic variables (e.g., U.S. sanctions, digital currencies, BRICS initiatives, and the Chinese yuan's growth).
- **Quantitative Analysis:** Implemented using *MIC-MAC* software for cross-matrix impact analysis, mapping the influence-dependence relationships among variables. Reliability was confirmed by a matrix fill rate of 85.7% and full stability after two iterations. Validity was reinforced through expert triangulation and the inclusion of diverse sources.

RESULTS

The results highlight seven key drivers shaping the future of dollar hegemony:

1. U.S. unilateral sanctions – accelerating the global search for alternative payment mechanisms.
2. Digital financial technologies – such as blockchain and central bank digital currencies (CBDCs), enabling non-dollar settlements.
3. BRICS initiatives – fostering regional payment systems and trade in national currencies.
4. The rise of the Chinese yuan – as an emerging currency of trade and reserves.
5. Erosion of global trust in the dollar – due to repeated political weaponization.
6. Geopolitical crises – including the Russia–Ukraine conflict- are reshaping global energy flows.
7. The persistence of the petrodollar system – which continues to sustain partial U.S. leverage.

Cross-impact analysis suggests that de-dollarization trends are gaining systemic momentum, pointing toward a gradual transition to a multipolar financial architecture.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings indicate that while the dollar remains dominant in global trade and finance, its hegemonic stability is in decline. The simultaneous expansion of non-Western financial alliances, digital payment infrastructures, and resource-backed trade agreements has fragmented U.S. financial control.

For Iran, these developments offer strategic opportunities to strengthen national security through:

- Expanding bilateral and regional monetary cooperation;
- Promoting the use of local currencies in trade settlements;
- Investing in domestic financial technology ecosystems; and
- Aligning with emerging multipolar blocs like BRICS and the SCO.

However, the transition away from dollar dependency requires technical preparedness, institutional reform, and geopolitical prudence.

Iran's success will depend on balancing innovation with resilience and pursuing smart engagement in the evolving international financial order.

ACKNOWLEDGEMENTS

We are grateful to all the experts and professors who helped the researchers in collecting, analyzing and analyzing data and validating the research findings during the research.

آینده‌پژوهی هژمونی دلار: پیامدها و راهبردهای دفاعی برای امنیت ملی ایران تا افق ۲۰۳۵

مهدی نجاتی پور^۱ | ولی اله وحدانی نیا^۲ | محمد جواد امجدی^۳

۱. دکترای جغرافیای سیاسی، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش، تهران، ایران. رایانامه: m.najatipour@casu.ac.ir

۲. استادیار سیاست‌گذاری عمومی، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) رایانامه: vvnia@casu.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد (واحد زنجان)، ایران، رایانامه: amjadi.f30@gmail.com

اطلاعات مقاله چکیده

<p>هدف: پژوهش پیش‌رو به بررسی آینده هژمونی دلار در بستر تحولات ژئوپلیتیکی قرن ۲۱ با تأکید بر راهبردهای جمهوری اسلامی ایران برای کاهش وابستگی به دلار و تأثیر آن بر امنیت ملی می‌پردازد. هدف اصلی، شناسایی عوامل کلیدی تضعیف یا تداوم هژمونی دلار و سناریوهای محتمل، همراه با تحلیل وضعیت ایران است.</p> <p>روش: این مطالعه از روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد آینده‌پژوهی استفاده کرده و داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و نظرسنجی از ۱۲ خبره (استاد دانشگاه و پژوهشگران اقتصاد سیاسی و روابط بین‌الملل) جمع‌آوری شده‌اند. ابزارهای تحلیل شامل نرم‌افزارهای میک مک برای تحلیل ماتریس متقاطع و اطلس.تی.آی برای کدگذاری کیفی است. همچنین از ابزار سوات برای تحلیل راهبردی وضعیت ایران بهره گرفته شده است.</p> <p>یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهند که عواملی مانند گسترش فناوری‌های مالی دیجیتال، کاهش اعتماد جهانی به دلار، رشد یوآن چین، و ابتکارات بریکس، هژمونی دلار را تهدید می‌کنند. تحریم‌های آمریکا و بحران‌های ژئوپلیتیکی نیز این روند را تسریع کرده‌اند.</p> <p>نتیجه‌گیری: هژمونی دلار به سمت افول تدریجی و نظام مالی چندقطبی در حرکت است. ایران می‌تواند با تقویت همکاری‌های منطقه‌ای، استفاده از ارزهای جایگزین، و توسعه فناوری‌های مالی، استقلال اقتصادی و امنیت ملی خود را تقویت کند، اما باید به چالش‌های فنی و ژئوپلیتیکی این گذار توجه نماید.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخچه مقاله:</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۴</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۳</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: امنیت ملی ایران، دلارزدایی، فناوری‌های مالی، هژمونی دلار.</p>
--	---

استناد: نجاتی پور، مهدی؛ وحدانی‌نیا، ولی اله و امجدی، محمد جواد. (۱۴۰۴). آینده‌پژوهی هژمونی دلار: پیامدها و

راهبردهای دفاعی برای امنیت ملی ایران تا افق ۲۰۳۵. آینده‌پژوهی دفاعی ۱۰(۳۹): ۳۵-۶۸.

DOI: [10.22034/dfs.2025.2067901.1932](https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2067901.1932)

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران.

مقدمه

نظام مالی جهانی از زمان پایان جنگ جهانی دوم تحت سلطه دلار آمریکا قرار داشته است. این ارز، که ابتدا در قالب نظام برتون وودز (۱۹۴۴) به عنوان ارز ذخیره جهانی با پشتوانه طلا تثبیت شد، پس از فروپاشی این نظام در سال ۱۹۷۱ و ظهور پترودلار در پی توافق ۱۹۷۴ میان ایالات متحده و عربستان سعودی، به محور تجارت جهانی، به ویژه در حوزه انرژی، تبدیل گردید (Chen, 2022).

هژمونی دلار، فراتر از یک ابزار اقتصادی، به اهرمی استراتژیک برای ایالات متحده بدل شده که از طریق نهادهای مالی بین‌المللی نظیر صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی، و سیستم سوئیفت، قواعد اقتصاد جهانی را در راستای منافع این کشور تئوریزه می‌نماید (Strange, 1994). این ساختار، آمریکا را قادر ساخته تا با بهره‌گیری از این ابزارهای مالی تحریم‌های اقتصادی، سیاست خارجی خود را بر کشورهای مخالف، از جمله جمهوری اسلامی ایران، تحمیل نماید. با این حال، تحولات اخیر در سپهر ژئوپلیتیکی و اقتصادی جهانی، از جمله ظهور قدرت‌های اقتصادی نوین مانند چین، گسترش فناوری‌های مالی دیجیتال، و کاهش اعتماد جهانی به دلار به دلیل سیاست‌های یک‌جانبه آمریکا، نشانه‌هایی از افول تدریجی این هژمونی را آشکار ساخته‌اند (Okonkwo, 2025).

جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یکی از کشورهایی که بیشترین آسیب را از تحریم‌های اقتصادی در پرتو هژمونی دلار متحمل شده، در دهه‌های اخیر تلاش‌هایی هدفمندی برای کاهش وابستگی به دلار و تقویت استقلال مالی فارغ از ساختار موجود انجام داده است. این تلاش‌ها شامل انعقاد توافقات دوجانبه با کشورهای نظیر چین و روسیه، استفاده از ارزهای ملی در تجارت، و پیوستن به سازوکارهای مالی غیر غربی مانند بریکس و سازمان همکاری شانگهای بوده است (Naqvi, 2024 & Mozaffari).

در این میان، تحولات ژئوپلیتیکی قرن ۲۱، از جمله رقابت استراتژیک میان آمریکا و چین، بحران‌های منطقه‌ای نظیر جنگ اوکراین، و ابتکارات مالی نوین مانند ارزهای دیجیتال بانک مرکزی^۱، چشم‌انداز جدیدی برای بازتعریف نظم مالی جهانی و جایگاه ایران در آن

1. Central Bank Digital Currencies-CBDC

ایجاد کرده‌اند. این پژوهش باهدف تحلیل آینده‌هژمونی دلار در بستر این تحولات و ارائه راهبردهایی برای ایران به‌منظور تقویت تاب‌آوری اقتصادی و امنیت ملی انجام شده است. تحلیل آینده‌هژمونی دلار نه تنها یک مسئله اقتصادی، بلکه یک چالش ژئوپلیتیکی با پیامدهای عمیق برای روابط بین‌الملل، به‌ویژه مناسبات ایران و ایالات‌متحده، است. از منظر نظری، این مطالعه بر چارچوب قدرت ساختاری سوزان استرنج استوار است که دلار را به‌عنوان ابزاری کلیدی برای اعمال قدرت مالی آمریکا در نظام جهانی معرفی می‌کند (Strange, 1994). بااین‌حال، ظهور فناوری‌های مالی، رشد یوآن چین، و تلاش‌های گروه بریکس برای ایجاد نظام‌های پرداخت مستقل، این ساختار را به چالش کشیده و زمینه‌ساز گذار به یک نظم مالی چندقطبی شده است. در این راستا، مطالعه حاضر با رویکرد آینده‌پژوهی و بهره‌گیری از ابزارهای تحلیلی نظیر میک-مک و اطلس.تی.آی، به بررسی دینامیک‌های این تحولات و پیامدهای آن برای ایران می‌پردازد.

اهداف اصلی تحقیق عبارتند از:

۱. شناسایی عوامل کلیدی و پیشران‌های مؤثر بر تضعیف یا تداوم هژمونی دلار در نظام مالی جهانی.
 ۲. پیش‌بینی جایگاه دلار در سپهر فناوری‌های مالی نوین، به‌ویژه با تمرکز بر ارزهای دیجیتال و بلاک‌چین.
 ۳. تحلیل تأثیر افول یا تداوم هژمونی دلار بر روابط ژئوپلیتیکی ایران و آمریکا و پیامدهای آن برای امنیت ملی ایران.
 ۴. ارائه سناریوهای محتمل هژمونی دلار و راهبردهای عملیاتی برای بازتعریف جایگاه ایران در اقتصاد جهانی با تأکید بر دلارزدایی و تقویت استقلال مالی.
- در نهایت، ارائه دیدگاهی جامع و کاربردی برای سیاست‌گذاران ایرانی تا در مواجهه با تحولات نظام مالی جهانی، بتوانند راهبردهایی هوشمندانه برای کاهش آسیب‌پذیری‌های اقتصادی و تقویت توان دفاعی کشور اتخاذ کنند، از نیات اصلی این مطالعه است.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

الف) پیشینه تاریخی

هژمونی دلار آمریکا ریشه در تحولات نظام مالی جهانی پس از جنگ جهانی دوم دارد. اجلاس برتون وودز در سال ۱۹۴۴، با حضور نمایندگان ۴۴ کشور، نظام پولی بین‌المللی

را بازطراحی کرد. در این نظام، دلار به عنوان ارز مرجع جهانی با پشتوانه طلا (با نرخ ثابت ۳۵ دلار برای هر اونس) تثبیت شد و سایر ارزها به دلار وابسته شدند (Chen, 2022). این ساختار، ایالات متحده را به مرکز ثقل اقتصاد جهانی تبدیل کرد و نهادهایی مانند صندوق بین‌المللی پول^۱ و بانک جهانی، که تحت نفوذ آمریکا بودند، قواعد مالی بین‌المللی را در راستای منافع این کشور تنظیم نمودند (Abbas et al., 2025). برتون وودز با هدف جلوگیری از بی‌ثباتی اقتصادی دهه‌های پیشین طراحی شد، اما به دلیل افزایش کسری بودجه آمریکا و کاهش ذخایر طلای این کشور، در سال ۱۹۷۱ توسط ریچارد نیکسون به صورت یک‌جانبه لغو گردید. این تصمیم، که به «شوک نیکسون» معروف است، پایان پشتوانه طلا برای دلار را رقم زد و نظام نرخ‌های شناور ارز را جایگزین کرد (Okonkwo, 2025).

پس از فروپاشی برتون وودز، ایالات متحده برای حفظ سلطه دلار به توافق پتrod دلار با عربستان سعودی در سال ۱۹۷۴ روی آورد. طبق این توافق، عربستان متعهد شد نفت خود را تنها به دلار بفروشد و درآمدهای نفتی را در اوراق خزانه‌داری آمریکا سرمایه‌گذاری کند. در مقابل، آمریکا تضمین‌های امنیتی و نظامی به عربستان ارائه داد (Mozaffari Naqvi, 2024 & Falarti). این نظام، که به «پتrod دلار» شهرت یافت، تقاضای جهانی برای دلار را افزایش داد و آن را به ارز غالب در تجارت انرژی تبدیل کرد. سایر کشورهای اوپک نیز به تدریج به این نظام پیوستند، که این امر جایگاه دلار را به عنوان ابزار مبادله جهانی تقویت کرد (Okonkwo, 2025). پتrod دلار نه تنها یک سازوکار اقتصادی، بلکه اهرمی ژئوپلیتیکی بود که به آمریکا امکان داد بدون محدودیت‌های پیشین، کسری‌های تجاری خود را تأمین مالی کند و از دلار به عنوان ابزار فشار سیاسی، به‌ویژه از طریق تحریم‌های مالی، استفاده نماید.

در دهه‌های اخیر، هژمونی دلار با چالش‌هایی مواجه شده است. تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه کشورهایی مانند ایران، روسیه، و ونزوئلا، اعتماد جهانی به دلار را کاهش داده و کشورها را به سمت دلار زدایی سوق داده است. ظهور قدرت‌های اقتصادی مانند چین، گسترش فناوری‌های مالی دیجیتال، و تلاش گروه بریکس برای ایجاد نظام‌های پرداخت مستقل، نشانه‌هایی از گذار به نظم مالی چندقطبی را نمایان ساخته‌اند (Abbas et al.,

2025). این تحولات، زمینه‌ساز بازنگری در نقش دلار و پیامدهای آن برای کشورهایمانند ایران، که به دلیل تحریم‌ها آسیب‌پذیر بوده‌اند، شده است.

ب) پیشینه پژوهشی

مطالعات متعددی به بررسی هژمونی دلار و چالش‌های آن پرداخته‌اند. جدول زیر خلاصه‌ای از پژوهش‌های کلیدی مرتبط با موضوع را ارائه می‌دهد:

جدول ۱- پیشینه پژوهش

پژوهشگر	سال انتشار	عنوان پژوهش	نوع پژوهش	روش پژوهش	توضیح و نقد (یافته‌ها / محدودیت‌ها / ارتباط با ایران)
عباس، سمیع؛ خان، محمدعلی؛ رحمان، آصف	۲۰۲۴	«افول هژمونی دلار و پیامدهای ژئوپلیتیکی آن بر اقتصاد جهانی»	تحلیلی-انتقادی	تحلیل داده‌های ثانویه و اسنادی	پژوهش با رویکرد تحلیلی به روند کاهش سهم دلار در ذخایر ارزی پرداخته است. نقد: بیشتر بر سطح جهانی متمرکز است و ارتباط مستقیمی با ایران ندارد. ارتباط با ایران: نتایج می‌تواند مبنایی برای سیاست‌های ایران در تنوع‌بخشی ارزی باشد
مظفری، محمد؛ نقوی، فرید	۲۰۲۴	«چرخش اقتصادی اوراسیا و روند دلارزدایی»	آینده‌پژوهی-تحلیلی	سناریونویسی و تحلیل روندها	مقاله روند دلارزدایی در اوراسیا (چین و روسیه) را بررسی کرده است. نقد: ایران در تحلیل اصلی غایب است، اما نتایج آن قابل تعمیم به موقعیت ایران می‌باشد. ارتباط با ایران: به سیاست ایران در پیوستن به بلوک‌های منطقه‌ای مثل بریکس مرتبط است
اوکونکو، چارلز	۲۰۲۳	«تاب‌آوری دلار آمریکا و نقش قدرت سخت و نرم در مالیه بین‌الملل»	انتقادی-نظری	تحلیل نهادی و گفت‌وگو	مطالعه‌ای انتقادی که استمرار هژمونی دلار را با تکیه بر قدرت نظامی و نهادی آمریکا تبیین کرده است. نقد: کمتر به جایگزین‌های عملی اشاره کرده است. ارتباط با ایران: اهمیت ابزار تحریم دلاری علیه ایران را آشکار می‌کند
صفری، ح؛ علیزاده،	۲۰۲۲	«دلارزدایی و پیامدهای آن برای اقتصاد ایران»	کاربردی-تحلیلی	تحلیل اسنادی و داده‌های ثانویه	پژوهشی تحلیلی که به‌طور مستقیم سناریوهای دلارزدایی را بر اقتصاد ایران بررسی کرده است. نقد: چارچوب نظری محدود است. ارتباط با ایران: تنها پژوهش در این بازه که بر ایران تمرکز مستقیم دارد.

مقاله‌ای انتقادی در حوزه اقتصاد سیاسی که سلطه دلار و ابزارسازی آن در تحریم‌ها را بررسی کرده است. نقد: داده‌ها بیشتر کیفی‌اند و فاقد روش‌های آینده‌پژوهی است. ارتباط با ایران: به‌طور خاص پیامدهای سلطه دلار بر اقتصاد ایران را تحلیل کرده است.	تحلیل کیفی و تطبیقی	انتقادی- تطبیقی	«نقد نقش دلار در ساختار مالی بین‌المللی و جایگاه ایران»	۲۰۲۱	خسروی، محمد
--	---------------------	-----------------	---	------	-------------

نوآوری پژوهش حاضر نسبت به پیشینه‌های موجود در آن است که بیشتر مطالعات پیشین، یا رویکردی توصیفی داشته‌اند و تنها روند افول یا تداوم هژمونی دلار را بررسی کرده‌اند، یا در سطح کلان جهانی متمرکز بوده‌اند و کمتر به پیامدهای مستقیم برای ایران پرداخته‌اند. در مقابل، این پژوهش با ترکیب چارچوب نظری قدرت ساختاری استرنج و هژمونی گرامشی، تلاش می‌کند رابطه سلطه دلاری با امنیت ملی ایران را به‌صورت انتقادی و آینده‌پژوهانه تحلیل کند. به بیان دیگر، تفاوت اصلی کار حاضر در آن است که ضمن استفاده از پیشینه‌های بین‌المللی، آن‌ها را به وضعیت خاص ایران پیوند داده و از رهیافت سناریونویسی و تحلیل پیشران‌ها برای ارائه راهبردهای بومی و سیاست‌محور بهره گرفته است.

همچنین لازم به ذکر است که، نوآوری این مطالعه در ترکیب تحلیل جهانی هژمونی دلار با تمرکز بر ایران، استفاده از روش‌های آینده‌پژوهی^۱، و ارائه سناریوهای کاربردی برای سیاست‌گذاری است.

ج) چارچوب نظری

چارچوب نظری این پژوهش بر مبنای دو رویکرد کلاسیک در روابط بین‌الملل و اقتصاد سیاسی بین‌الملل استوار است: نظریه قدرت ساختاری سوزان استرنج و مفهوم هژمونی آنتونیو گرامشی.

به باور استرنج (۱۹۹۴) قدرت در نظام بین‌الملل صرفاً به قدرت نظامی محدود نمی‌شود، بلکه «قدرت ساختاری» در چهار بُعد اصلی امنیت، تولید، مالی و دانش تعریف می‌گردد. از این منظر، هژمونی دلار را می‌توان در بُعد مالی به‌عنوان «توانایی ایالات متحده برای

تعیین قواعد بازی مالی جهانی و وادار کردن سایر بازیگران به تبعیت» در نظر گرفت. در این پژوهش، این مفهوم به صورت عملیاتی در قالب متغیرهایی چون نقش دلار در ذخایر ارزی جهانی، سلطه بر نظام‌های پرداخت بین‌المللی (سوئیفت)، و ارتباط دلار با تجارت انرژی (پتrodollar) تعریف شده است (Chen, 2022).

از سوی دیگر، مفهوم هژمونی گرامشی (۱۹۷۱) بر پیوند «قدرت مادی» و «قدرت ایدئولوژیک» تأکید دارد. بر اساس این رویکرد، سلطه دلار صرفاً ناشی از توان اقتصادی آمریکا نیست، بلکه نتیجه‌ی «رضایت‌سازی» از طریق نهادهای بین‌المللی (مانند صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی) و تولید گفتمان‌های مشروعیت‌بخش به سلطه مالی آمریکا است. در این مقاله، این رویکرد به صورت عملیاتی در متغیرهایی همچون نفوذ آمریکا بر نهادهای مالی بین‌المللی، نقش تحریم‌های دلاری به عنوان ابزار هژمونیک، و تلاش کشورها برای دلارزدایی از طریق ائتلاف‌های بدیل مانند بریکس بازتاب یافته است (Abbas et al., 2025; Mozaffari & Naqvi, 2024).

بنابراین، چارچوب‌بندی نظری این مطالعه از یک سو بر بُعد ساختاری و مادی قدرت آمریکا تأکید دارد و از سوی دیگر بر ابعاد هژمونیک و گفتمانی سلطه (گرامشی) تمرکز دارد. این تلفیق امکان می‌دهد که داده‌های پژوهش در دو سطح تحلیل شوند: سطح ساختاری-مادی: بررسی سلطه دلار بر تجارت انرژی، ذخایر ارزی، و سامانه‌های پرداخت جهانی.

سطح هژمونیک-گفتمانی: تحلیل مشروعیت‌سازی سلطه دلار از طریق نهادها و واکنش‌های ضد هژمونیک مانند دلارزدایی. این چارچوب‌بندی نظری، امکان می‌دهد تا داده‌های کیفی (تحلیل مصاحبه‌ها و منابع) و کمی (تحلیل میک مک) نه صرفاً توصیفی، بلکه بر اساس دو منطق نظری معتبر تحلیل شوند و درک عمیق‌تری از آینده هژمونی دلار و پیامدهای آن برای ایران ارائه گردد.

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی با رویکرد آینده‌پژوهی و هدف کاربردی است. با توجه به پیچیدگی موضوع هژمونی دلار و ضرورت پیش‌بینی تحولات آینده نظام مالی جهانی،

رویکرد آینده پژوهی برای شناسایی پیشران‌ها، متغیرهای کلیدی، و سناریوهای محتمل انتخاب شده است. این مطالعه با ترکیب روش‌های کیفی و کمی، به تحلیل عوامل مؤثر بر افول یا تداوم هژمونی دلار و پیامدهای آن برای راهبردهای ایران در حوزه امنیت ملی و استقلال مالی می‌پردازد.

جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگان حوزه‌های اقتصاد سیاسی، روابط بین‌الملل و فناوری‌های مالی است که دارای تجربه یا تخصص در تحلیل نظام مالی جهانی هستند. نمونه‌گیری به روش هدفمند قضاوتی انجام شده و همچنین ۱۲ خبره انتخاب شدند. معیارهای انتخاب عبارت بودند از:

- ۱) داشتن حداقل ۵ سال تجربه پژوهشی یا حرفه‌ای در حوزه‌های مرتبط،
 - ۲) انتشار حداقل یک مقاله علمی یا کتاب در زمینه اقتصاد سیاسی یا نظام مالی جهانی،
 - ۳) آشنایی با تحولات ژئوپلیتیکی و فناوری‌های مالی نوین،
 - ۴) تنوع تحصیلاتی و تخصصی برای پوشش دیدگاه‌های مختلف.
- از این تعداد، ۶ نفر از اساتید دانشگاه‌های معتبر ایران (دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبائی، و شهید بهشتی)، ۴ نفر از پژوهشگران مراکز تحقیقاتی سیاست خارجی و اقتصاد، و ۲ نفر از کارشناسان فناوری مالی انتخاب شدند. این ترکیب، تنوع تخصص و دیدگاه را تضمین کرد.

داده‌های این پژوهش از دو منبع اصلی جمع‌آوری اطلاعات (کیفی و کمی) بودند. برای تحلیل داده‌ها از دو ابزار اصلی استفاده شد:

۱. نرم‌افزار اطلس‌تی.آی (نسخه ۹): داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها و منابع کتابخانه‌ای با روش کدگذاری باز، محوری، و گزینشی تحلیل شدند. ابتدا کدهای باز از پاسخ‌های خبرگان و مطالعه اسناد و مدارک استخراج شد. این کدها در ۱۱ کد محوری ادغام شدند و سپس در ۷ مقوله گزینشی دسته‌بندی شدند. برای رفع تعارضات در کدگذاری، جلسات بازبینی با حضور سه پژوهشگر برگزار شد تا اجماع حاصل شود.

۲. نرم افزار میک مک: برای تحلیل روابط متقابل متغیرها، ماتریس متقاطع 7×7 طراحی شد که ۷ مقوله کلیدی را شامل می‌شد. خبرگان در دو مرحله تأثیر و وابستگی متغیرها را در مقیاس «۰ تا ۳» (بدون تأثیر، ضعیف، متوسط، قوی) ارزیابی کردند. خروجی‌های میک مک شامل نقشه تأثیرگذاری-وابستگی و شناسایی متغیرهای پیشران، وابسته و دوجوهی بود. تحقیق به دنبال کشف پیشران‌ها و متغیرهای کلیدی آینده‌ساز بوده، میک مک بهترین ابزار برای تعیین وزن و اهمیت نسبی متغیرها در پژوهش‌های است که با رویکرد آینده پژوهی تدوین می‌شوند و علت استفاده از نرم افزار اطلس.تی.آی در بخش کیفی در مقایسه با تحلیل دستی یا نرم افزارهای دیگر به دلیل انعطاف پذیری در مدیریت حجم زیاد داده‌های متنی و امکان ترسیم شبکه‌های مفهومی انتخاب شد.

پژوهش در چهار مرحله صورت گرفته است:

۱. شناسایی متغیرها: از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه‌های اولیه، ۳۵ متغیر اولیه شناسایی و پس از اجماع خبرگان به ۷ متغیر کلیدی کاهش یافت.
۲. کدگذاری کیفی: تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و منابع با اطلس.تی.آی برای استخراج مقوله‌های اصلی.
۳. تحلیل کمی با میک-مک: تشکیل ماتریس متقاطع و تحلیل روابط متغیرها برای شناسایی پیشران‌ها و سناریوهای محتمل.
۴. تدوین سناریوها: بر اساس خروجی‌های میک مک و تحلیل کیفی، سناریوهای آینده تدوین شد و سپس با تحلیل وضعیت ایران و مبتنی بر چارچوب تحلیلی سوات، راهبردها و برنامه‌هایی استخراج شد.

پایایی پژوهش از طریق نرخ پرشدگی ماتریس میک-مک (۸۵.۷۱٪) و پایداری (۱۰۰٪) پس از دو چرخش تأیید شد. برای اطمینان از روایی، معیارهای انتخاب خبرگان با دقت تعریف شد و فرآیند کدگذاری توسط سه پژوهشگر مستقل بازبینی شد. همچنین، تنوع منابع (داخلی و خارجی) و استفاده از روش‌های ترکیبی (کیفی و کمی) اعتبار نتایج را افزایش داد. به منظور افزایش اعتبار نتایج، سناریوهای استخراج شده از طریق تحلیل

میک-مک صرفاً به پایایی ماتریس اثرات متقاطع محدود نشد، بلکه سناریوها با بهره‌گیری از اعتبارسنجی بیرونی نیز مورد ارزیابی قرار گرفتند. بدین منظور، مجموعه‌ای از خبرگان مستقل که در مراحل پیشین پژوهش مشارکت نداشتند، سناریوهای پیشنهادی را بررسی نموده؛ تا میزان انطباق آن‌ها با روندهای واقعی و میدانی عرصه اقتصاد سیاسی ایران و جهان و تجارب عملی مرتبط خبرگان ارزیابی گردد. نتایج این فرایند نشان داد که سناریوهای ارائه‌شده از سطح مطلوبی از روایی و همخوانی بیرونی برخوردار بوده و می‌توان آن‌ها را به‌عنوان بازتابی معتبر از تحولات آتی در حوزه هژمونی دلار عنوان نمود.

یافته‌های پژوهش

الف) تحلیل اسناد و مدارک و مصاحبه‌ها:

با تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده از مصاحبه‌های خبرگان و منابع کتابخانه‌ای (اسناد و متون) و فرآیند کدگذاری کیفی با استفاده از نرم‌افزار اطلس.تی.آی انجام شد، عوامل تأثیرگذار بر هژمونی دلار به شرح زیر شناسایی شدند. (جدول ۲)

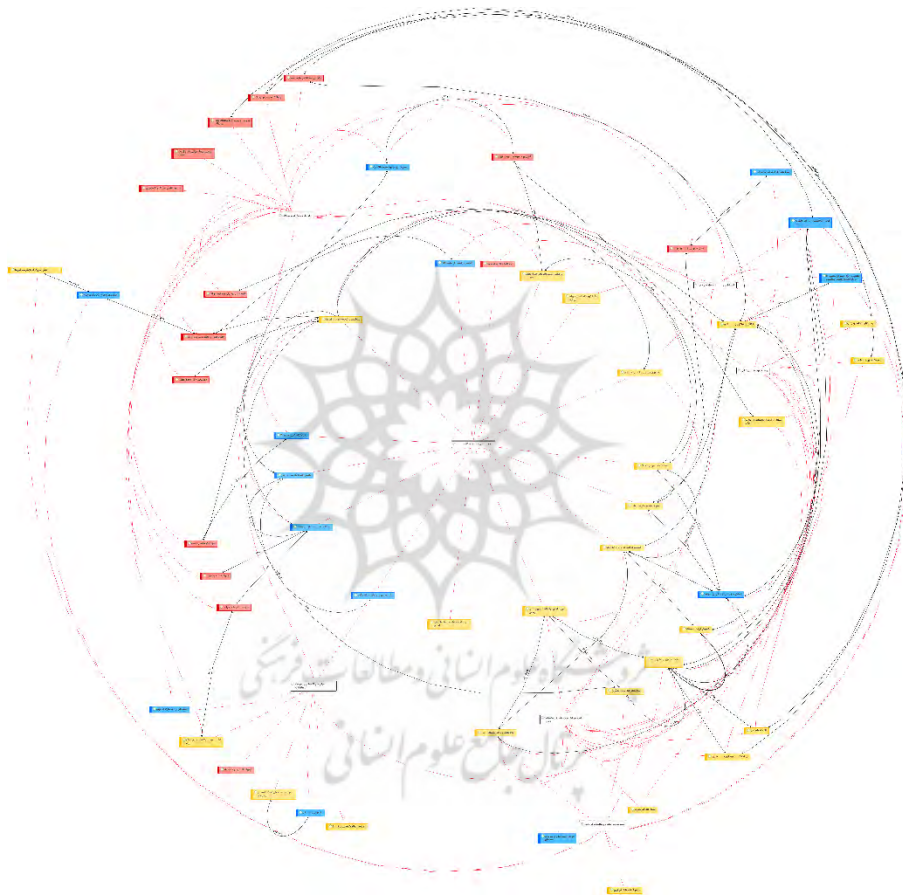
جدول ۲- عوامل مؤثر بر هژمونی دلار (پیشران، تضعیف‌کننده و...)

عوامل تأثیرگذار		عوامل تأثیرگذار	
نظام‌های پرداخت مستقل از دلار	۲	پیشرفت فناوری‌های مالی،	۱
اقتصاد پلتفرمی	۴	گسترش استفاده از ارزهای دیجیتالی	۳
تضعیف اعتماد جهانی به دلار	۶	سیاست‌های یک‌جانبه و زیاده‌خواهی آمریکا،	۵
شکل‌گیری ائتلاف‌هایی ضد دلاری	۸	نقش روسیه و بازگشت به ژئوپلیتیک انرژی	۷
حضور نظامی آمریکا در نقاط استراتژیک جهان	۱۰	تعیین‌کننده دلار در نظام پولی بین‌الملل	۹
کنترل بر گذرگاه‌های مالی جهان توسط ایالات‌متحده	۱۲	تثبیت دلار به‌عنوان ارز ذخیره جهانی	۱۱
طراحی نظام مالی جهانی بر مبنای دلار	۱۴	دلار ابزار مبادله در تجارت نفت	۱۳
پیوند دلار با تجارت نفت	۱۶	دلار سمبل هژمونی اقتصادی آمریکا	۱۵

عوامل تأثیرگذار		عوامل تأثیرگذار	
موقعیت ممتاز جهانی دلار و ایالات متحده	۱۸	استفاده ایزاری و مکرر از دلار توسط ایالات متحده	۱۷
قدرت اقتصادی آمریکا نسبت به سایر رقبا اقتصادی	۲۰	پیوند دیرپای دلار با نهادهای مالی بین‌المللی	۱۹
بحران‌های اقتصادی و تحولات ژئوپلیتیکی	۲۲	سیاست‌های تحریمی یک‌جانبه آمریکا،	۲۱
صعود چین به عنوان قدرت اقتصادی و سیاسی	۲۴	بحران‌های ژئوپلیتیکی مختلف	۲۳
پیشرفت در حوزه‌هایی مانند بلاک چین	۲۶	ظهور قدرت‌های اقتصادی جدید و قوی (چین - هند)	۲۵
نقش فناوری در بازتعریف قدرت	۲۸	استراتژی‌های مقابله‌ای (راه ولوله یک جاده یک کمربند)	۲۷
ترتیبات امنیتی در خاورمیانه،	۳۰	افزایش نقش یوان در مبادلات منطقه‌ای،	۲۹
وجود نابرابری ساختاری در اقتصاد جهان	۳۲	تسویه حساب با ارزهای ملی،	۳۱
آسیب‌پذیری کشورها در برابر تحریم‌ها،	۳۴	تقویت نقش نهادهای غیر غربی نظیر بریکس و SCO	۳۳
افول سهم دلار در ذخایر ارزی جهان	۳۶	رشد یوان چین و بین‌المللی سازی آن	۳۵
کاهش اعتماد تدریجی به دلار	۳۸	تلاش‌هایی برای ایجاد ارز مشترک یا سامانه تسویه حساب بین‌المللی	۳۷
ابزار مداخله جویانه در مناسبات بین‌المللی	۴۰	نارضایتی کشورهای نفت خیز از نظام پترودلار	۳۹
رشد مبادلات دوجانبه بدون دلار	۴۲	گسترش فناوری‌های مالی جدید	۴۱
استفاده از ارزهای منطقه‌ای در تجارت انرژی	۴۴	افزایش نارضایتی از سلطه دلار	۴۳
ایجاد شبکه‌های غیرمتمرکز مالی	۴۶	تضعیف نظام تک قطبی در قرن ۲۱	۴۵
استفاده مکرر و زیاد آمریکا از ابزار تحریم	۴۸	تنوع بخشی ارزی در تجارت خارجی	۴۷
ایجاد نظام‌های مالی جایگزین	۵۰	ایجاد مکانیسم‌های پرداخت جایگزین دلار	۴۹
دلار تهدیدی برای حاکمیت اقتصادی	۵۲	ایجاد انگیزه‌های گسترده برای دلارزدایی	۵۱

کدهای باز (جدول ۲) که از مصاحبه‌ها و منابع استخراج شد در فرآیند تحلیل در ۱۱ مقوله محوری (مانند «تحریم‌های مالی»، «فناوری بلاک چین»، «ابتکارات بریکس») و

سپس ۷ مقوله گزینشی شامل تحریم‌های مالی، فناوری‌های مالی دیجیتال، ابتکارات بریکس، رشد یوآن چین، کاهش اعتماد جهانی به دلار، بحران‌های ژئوپلیتیکی، و نظام پترودلار، ادغام شدند که بدین ترتیب ۷ دسته کلیدی عوامل تأثیرگذار پدیدار شد. نمودار (۱) شبکه مفهومی کدگذاری (باز، محوری و گزینشی) و متغیرهای (پیشران و تضعیف‌کننده) شناسایی شده در محیط نرم‌افزار اطلس.تی.آی را نشان می‌دهد:

نمودار ۱: کدگذاری (باز، محوری و گزینشی) متغیرهای (پیشران و تضعیف‌کننده) در نرم‌افزار (Atlas.ti)

- همانطور که اشاره شد این فرآیند تحلیلی منجر به شناسایی ۷ متغیر کلیدی مؤثر بر آینده هژمونی دلار شد که به‌عنوان پیشران‌های اصلی تحولات نظام مالی جهانی شناخته شدند:
۱. **تحریم‌های مالی یک‌جانبه آمریکا:** تحریم‌های اقتصادی و مالی اعمال‌شده توسط ایالات‌متحده، به‌ویژه علیه کشورهایی مانند جمهوری اسلامی ایران، روسیه، و ونزوئلا، به کاهش اعتماد جهانی به دلار منجر شده است. خبرگان تأکید کردند که این تحریم‌ها کشورها را به سمت جستجوی جایگزین‌های مالی مانند ارزهای ملی و سامانه‌های پرداخت مستقل سوق داده است (Abbas et al., 2025).
 ۲. **رشد فناوری‌های مالی دیجیتال:** فناوری‌های نوین مالی، به‌ویژه ارزهای دیجیتال بانک مرکزی، امکان ایجاد نظام‌های پرداخت مستقل از زیرساخت‌های دلاری مانند سوئیفت را فراهم کرده‌اند. چین در مقابل با توسعه یوآن دیجیتال و سامانه سیپس (سیستم پرداخت بین‌بانکی فرامرزی)^۱ نمونه‌ای برجسته از این تحول است (Naqvi, 2024 & Mozaffari Falarti).
 ۳. **ابتکارات گروه بریکس:** تلاش‌های گروه بریکس برای ایجاد نظام‌های پرداخت مستقل، مانند «بانک توسعه جدید»^۲ و استفاده از ارزهای ملی در تجارت، به‌عنوان پیشرانی برای کاهش وابستگی به دلار شناسایی شد. خبرگان معتقدند که گسترش عضویت بریکس (مانند پیوستن ایران در ۲۰۲۴) این روند را تقویت کرده است.
 ۴. **رشد اقتصادی و نفوذ یوآن چین:** افزایش سهم یوآن در تجارت جهانی و ذخایر ارزی (از ۲.۸٪ در ۲۰۱۹ به ۴.۷٪ در ۲۰۲۴) و گسترش قراردادهای دوجانبه با چین، به‌ویژه در حوزه انرژی، هژمونی دلار را به چالش کشیده است (Okonkwo, 2025).
 ۵. **کاهش اعتماد جهانی به دلار:** سیاست‌های یک‌جانبه آمریکا، مانند مسدود کردن دارایی‌های بانک مرکزی روسیه در ۲۰۲۲، اعتماد کشورهای در حال توسعه به دلار را کاهش داده و آن‌ها را به تنوع‌بخشی ارزی سوق داده است (Abbas et al., 2025).
 ۶. **بحران‌های ژئوپلیتیکی:** بحران‌هایی مانند جنگ اوکراین و تنش‌های خاورمیانه، تقاضا برای جایگزین‌های دلار را افزایش داده‌اند. به‌عنوان مثال، توافقات جمهوری

¹ Cross-Border Interbank Payment System-CIPS

² NDB

اسلامی ایران و روسیه برای استفاده از روبل و ریال در تجارت دوجانبه نمونه‌ای از این واکنش است.

۷. **نظام پترودلار:** اگرچه پترودلار همچنان ستون هژمونی دلار است، اما تمایل کشورهای نفت خیز (مانند عربستان سعودی) به پذیرش یوآن در تجارت نفت، نشانه‌هایی از تضعیف این نظام را نشان می‌دهد (Kadir, 2023).

ب) تحلیل میک-مک:

در این قسمت با استفاده از نرم‌افزار میک مک، وضعیت و موقعیت چهارگانه عوامل احصاء شده در بخش کیفی (اسناد و مدارک)، برابر آنچه در قسمت روش‌شناسی به رشته تقریر درآمد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

جدول ۳- تأثیر مستقیم عوامل بر اساس تأثیرگذاری وابستگی خروجی نرم‌افزار میک مک

عامل	تأثیر	وابستگی
۱ اعتمادزایی و سوءاستفاده از دلار	۱۲	۱۶
۲ الترناتیوهای نوین مالی در مناسبات تجاری	۱۳	۱۴
۳ رشد فناوری‌های دیجیتالی	۱۳	۱۳
۴ استراتژی ضد نظام هژمونی دلار	۱۳	۱۰
۵ عوامل برترساز هژمونی دلار	۱۵	۱۴
۶ رشد جهانی تجارت و معاملات دوجانبه	۱۳	۱۵
۷ بحران‌های اقتصادی و تحولات ژئوپلیتیکی	۱۴	۱۱
کل	۹۳	۹۳

ماتریس اثرات مستقیم (جدول شماره ۳)، مؤید این است که بر اساس تفسیر اعداد جدول، می‌توان متغیرها را به چهار گروه اصلی تقسیم کرد:

۱- متغیرهای کلیدی و اثرگذار که این عوامل موتور محرک سیستم هستند:

عوامل برترساز هژمونی دلار (ردیف ۵) با نمره تأثیرگذاری ۱۵، قوی‌ترین عامل هدایت‌کننده سیستم است.

بحران‌های اقتصادی و تحولات ژئوپلیتیکی (ردیف ۷)، نمره تأثیرگذاری بالا (۱۴) و وابستگی نسبتاً پایین دارد که نشان‌دهنده ماهیت پیشران این عامل است.

۲- متغیرهای دووجهی یا استراتژیک، که این عوامل هم تأثیر می‌گذارند و هم شدیداً تأثیر می‌پذیرند؛ چنانکه هر تغییری در آن‌ها باعث نوسان در کل سیستم می‌شود:

الترناتیوهای نوین مالی (ردیف ۲)؛ (۱۳ تأثیر، ۱۴ وابستگی)

رشد فناوری‌های دیجیتالی (ردیف ۳)؛ (۱۳ تأثیر، ۱۳ وابستگی)

رشد جهانی تجارت دو/چند جانبه (ردیف ۶)؛ (۱۳ تأثیر، ۱۵ وابستگی)

۳- متغیرهای وابسته یا خروجی:

اعتمادزدایی و سوءاستفاده از دلار (ردیف ۱)؛ این عامل با وابستگی ۱۶، بیشترین تأثیر را از سایر عوامل می‌پذیرد. در واقع، اعتمادزدایی «نتیجه» عملکرد سایر متغیرهاست تا یک علت مستقل.

۴- متغیرهای هدف:

استراتژی ضد نظام هژمونی دلار (ردیف ۴)؛ با نمره وابستگی پایین (۱۰)، نشان‌دهنده یک اقدام واکنشی یا هدف‌گذاری شده است که پایداری بیشتری در سیستم دارد.

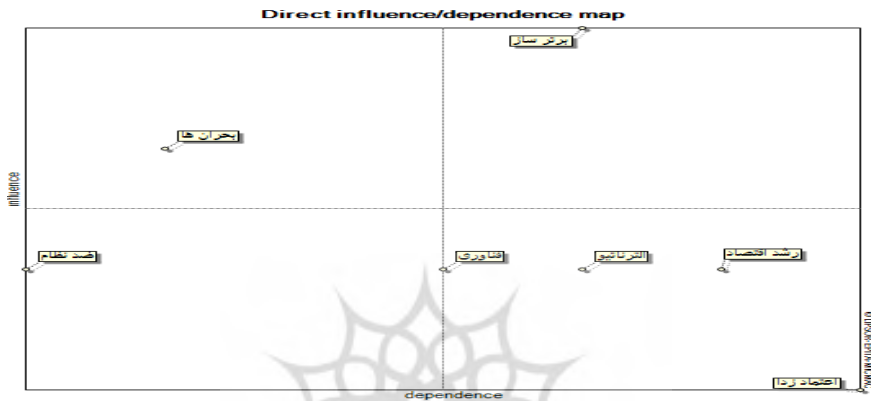
با نگاهی به تراز نهایی (۹۳ در هر دو بخش)، توازن سیستم مشخص است، اما نکات کلیدی زیر قابل استنتاج است:

- قدرت هژمونی؛ متغیر شماره ۵ نشان می‌دهد که «ساختارهای فعلی قدرت دلار» همچنان تعیین‌کننده‌ترین عامل در مقابل تغییرات هستند.
- پاشنه آشیل سیستم؛ متغیر شماره ۱ (اعتمادزدایی) حساس‌ترین نقطه سیستم است. هر تغییری در متغیرهای کلیدی، بلافاصله خود را در نرخ اعتماد به دلار نشان می‌دهد.
- نقش فناوری؛ ردیف‌های ۲ و ۳ (بلاک‌چین، ارزهای دیجیتال و...) در مرکز ماتریس قرار دارند؛ یعنی این‌ها ابزارهای اهرمی تغییر^۱ هستند که گذار از وضع موجود را تسهیل می‌کنند.

تصویر نمودار خروجی نرم‌افزار میک-مک، با انجام ۴ مرحله محاسبه، هم مؤید همین مطلب است که عوامل برترساز هژمونی دلار در موقعیت دووجهی قرار گرفته‌اند که ضمن تأثیرگذاری فراوان دارای کم‌ترین تأثیرپذیری بوده است (نمودار ۲). در تفسیر این نمودار

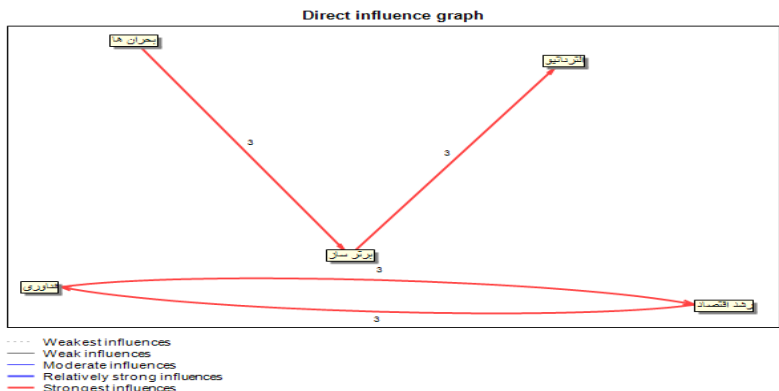
¹ Leverage points

می‌توان به بحران‌ها و تحولات ژئوپلیتیکی به عنوان عوامل تأثیرگذار در آینده اشاره نمود. استراتژی‌های ضد نظام تأثیرگذار و رشد تجارت و تعاملات دوجانبه، وجود گزینه‌های آلترناتو دلار، فناوری‌های جدید و اعتمادزایی از دلار متغیر وابسته و به عبارتی تأثیرپذیر از سایر عوامل خواهند بود ولی شایان ذکر است عامل یا متغیر فناوری به‌عنوان تنظیم‌کننده این سیستم عمل خواهد نمود.

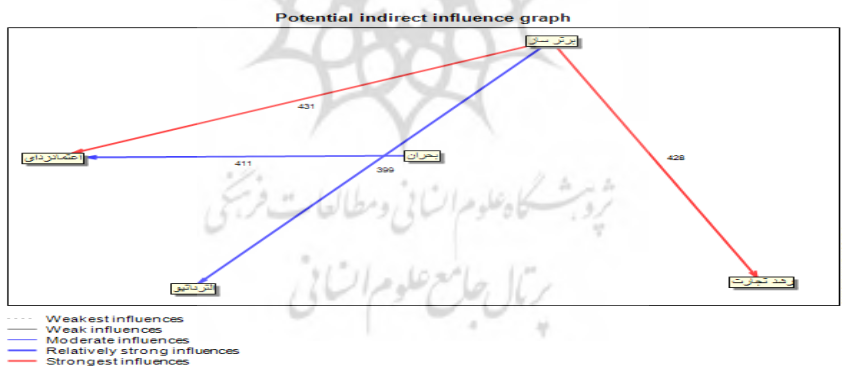
نمودار ۲- اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم عوامل بر یکدیگر در نرم‌افزار میک مک

سیستم با توجه به پراکنش L مانند متغیر الگو هژمونی دلار پایدار خواهد بود. و در این بین تنها متغیر فناوری و شاخص‌های آن با توجه به نزدیک بودن به محل تقاطع جدول امکان قدرت راهبری سیستم را برخوردار خواهد بود. متغیر عوامل برترساز با توجه به ویژگی خود قابل دست‌کاری و کنترل است و به‌عنوان یک هدف در تدوین استراتژی‌های اقتصادی و سیاسی می‌بایست مدنظر قرار گیرد.

نمودار ۳- تأثیرات مستقیم عوامل کلیدی

نمودار ۳، تبیین‌کننده این مهم است که رشد اقتصادی و تجارت جهانی با عامل فناوری دارای رابطه متقابل و قوی خواهد بود و از سوی دیگر بحران و تحولات ژئوپلیتیکی بر عوامل برتر ساز دلار در نظم مالی کنونی جهان تأثیر مستقیم و قوی داشته و عوامل برتر ساز نیز بر میزان و نوع استفاده از آلت‌رناتیوهای دلار بسیار مؤثر خواهد بود. ولی رابطه دوسویه و متقابلی بین آلت‌رناتیوهای دلار با بحران‌ها وجود نخواهد داشت.

نمودار ۴- تأثیر مستقیم بالقوه متغیرها

با بررسی نمودار ۴، می‌توان اذعان نمود؛ متغیر برترساز دلار و شاخص‌های مرتبط با آن به صورت مستقیم و قوی بر متغیر اعتمادزدایی از دلار و رشد تجارت جهانی تأثیرگذار خواهند بود و به‌طور متوسط نیز این متغیر مهم بر آلت‌رناتیوهای جایگزین خود هم چون رمزارزها یا ارزهای دیجیتال به‌صورت بالقوه مؤثر خواهد بود و در ادامه نیز بحران‌ها و

تحولات ژئوپلیتیکی با درجه متوسط بر سیاست‌های اعتمادزدا از دلار نیز تأثیر خواهند داشت.

ج) سناریوها، عدم قطعیت‌ها و پیامدهای آینده هژمونی دلار برای ایران:

آینده پژوهی به عنوان روشی علمی برای تحلیل تحولات کلان، بر شناسایی پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های بنیادین تأکید دارد (Inayatullah, 2008). در این راستا، تحلیل هژمونی دلار تا افاق ۲۰۳۵ فراتر از یک مرور تاریخی، نیازمند ترسیم آینده‌های ممکن بر اساس خروجی‌های نرم‌افزار میک‌مک و تحلیل داده‌های کیفی است. بر این اساس، چهار سناریوی محوری برای نظم مالی آینده قابل ترسیم است که هر یک پیامدهای متفاوتی برای جایگاه اقتصادی و امنیتی ایران به همراه خواهد داشت.

ج-۱) تحلیل سناریوهای چهارگانه:

سناریوی اول: افول تدریجی (محتمل‌ترین مسیر)؛ در این سناریو که با کاهش سهم دلار به زیر ۵۵ درصد ذخایر ارزی جهانی تا سال ۲۰۳۰ همراه است، قدرت یوآن افزایش یافته و ارزهای دیجیتال بانک مرکزی گسترش می‌یابند. این روند چندقطبی، فرصتی راهبردی برای ایران فراهم می‌کند تا وابستگی خود به دلار را کاهش داده و همکاری‌های منطقه‌ای را تقویت کند؛ هرچند همچنان با فشارهای ژئوپلیتیکی آمریکا مواجه خواهد بود.

سناریوی دوم: تداوم هژمونی (رویکرد حفظ وضع موجود)؛ در این حالت، دلار به واسطه قدرت ساختاری نظام «پتrodلار»، سهم بالای ۶۰ درصدی خود را حفظ می‌کند. تحقق این سناریو به معنای تداوم فشارهای تحریمی بر ایران و ضرورت تمرکز مضاعف بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و تنوع‌بخشی محدود به شرکای تجاری غیرغربی است.

سناریوی سوم: فروپاشی سریع (بحران ساختاری)؛ وقوع یک بحران شدید اقتصادی در آمریکا یا تنش‌های ژئوپلیتیکی عظیم می‌تواند به سقوط ناگهانی سلطه دلار منجر شود. اگرچه این سناریو آزادی عمل بی‌سابقه‌ای در تجارت غیردلاری به ایران می‌دهد، اما ریسک‌های جدی ناشی از بی‌ثباتی اقتصاد جهانی و نوسانات شدید در بازار انرژی را نیز به دنبال دارد.

سناریوی چهارم: نظام مالی هیبریدی (نظم چندقطبی-دیجیتال)؛ این سناریو ناظر بر همزیستی مسالمت‌آمیز دلار در کنار یوان، یورو و پلتفرم‌های دیجیتال است. در این نظم نوین، ایران برای حفظ جایگاه خود نیازمند سرمایه‌گذاری گسترده در فناوری‌های نوین مالی (فین‌تک) و دیپلماسی فعال جهت نقش‌آفرینی در بلوک‌های قدرت جدید است.

نمودار ۵: نقشه مفهومی سناریوهای آینده هژمونی دلار

ج-۲) تحلیل حساسیت و عدم قطعیت‌های کلیدی

یافته‌های پژوهش نشان داد که دو متغیر «تحریم‌های مالی» و «سرعت پیشرفت فناوری‌های دیجیتال»، بالاترین درجه عدم قطعیت را دارا هستند. این دو عامل می‌توانند جهت‌گیری سناریوها را تغییر دهند؛ برای مثال، پیشرفت سریع در حوزه ارزهای دیجیتال بانک مرکزی‌ها^۱ می‌تواند نظام جهانی را به سمت «فروپاشی سریع دلار» سوق دهد، در حالی که تشدید تحریم‌های سنتی ممکن است میل به سمت «نظام هیبریدی» را در کشورهای در حال توسعه تقویت کند.

ج-۳) مقایسه راهبردی و نشانگرهای تحقق (نظام رصد)

برای درک بهتر تفاوت سناریوها و آمادگی سیاست‌گذاران، جدول ۴ شاخص‌های تحقق و پیامدهای آن برای ایران را خلاصه می‌کند.

جدول ۴- مقایسه سناریوها

¹ Central Bank Digital Currencies-CBDC

سناریو	شاخص‌های تحقق	فرصت‌ها برای ج.ا.ایران	تهدیدها برای ج.ا.ایران
افول تدریجی	کاهش سهم دلار به زیر ۵۵٪، رشد یوان و ارز دیجیتال بانک‌های مرکزی	کاهش وابستگی به دلار، گسترش تجارت با چین/روسیه	نیاز به زیرساخت دیجیتال، فشار آمریکا
تداوم هژمونی	سهم دلار بالای ۶۰٪، تداوم پترودلار	امکان جذب محدود سرمایه غربی	تشدید تحریم‌ها و محدودیت مالی
فروپاشی سریع	بحران مالی آمریکا، پذیرش یوان نفتی	آزادی عمل در تجارت غیر دلاری	بی‌ثباتی جهانی و نوسان بازار انرژی
نظام هیبریدی	همزیستی دلار، یوان، ارز دیجیتال بانک‌های مرکزی	نقش‌آفرینی ایران در بلوک‌های منطقه‌ای	ضرورت سرمایه‌گذاری سریع در فناوری

این تحلیل مقایسه‌ای سناریوها و شاخص‌های تحقق آن‌ها آشکار می‌سازد که آینده هژمونی دلار مسیری تک‌بعدی را طی نخواهد کرد؛ بلکه برآیند شدت و ضعف پیش‌ران‌های کلیدی، مسیرهای متفاوتی را پیش‌روی نظام مالی جهانی قرار می‌دهد. یافته‌های این پژوهش تایید می‌کند که محتمل‌ترین افق پیش‌رو، «افول تدریجی هژمونی دلار» و حرکت به سمت یک «نظام مالی هیبریدی» است. در این زیست مالی جدید، اگرچه دلار بخشی از نقش محوری خود را حفظ می‌کند، اما ناگزیر به همزیستی رقابت‌آمیز با قطب‌های قدرتمندی نظیر یوان چین، یورو و فناوری‌های نوین مالی، به‌ویژه ارزهای دیجیتال بانک مرکزی‌ها خواهد بود.

در این مقایسه تحلیلی، سناریوهای چهارگانه را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد:

- سناریوهای «تداوم نسبی» (افول تدریجی و تداوم هژمونی) که ناظر بر حفظ ساختار موجود با نوسان در میزان قدرت دلار هستند.
- سناریوهای «تغییر بنیادین» (فروپاشی سریع و نظام هیبریدی) که بر ظهور نظم‌های جایگزین و دگرگونی قواعد بازی تأکید دارند.

(د) تحلیل راهبردی پیامد تحولات هژمونی دلار برای امنیت ملی ج.ا.ایران

برای جمهوری اسلامی ایران، سناریوهای «افول تدریجی» و «نظام هیبریدی» نویدبخش بیشترین گشایش‌ها جهت کاهش اثر تحریم‌ها و بازطراحی سیاست‌های مالی هستند. در مقابل، «تداوم هژمونی» به معنای تشدید فشارهای فعلی و «فروپاشی سریع» علی‌رغم فرصت‌سازی، ریسک‌های جدی ناشی از بی‌ثباتی بازارهای جهانی و نوسانات انرژی را به همراه دارد. در هر حال، تحولات هژمونی دلار تأثیرات عمیقی بر امنیت ملی ایران دارد. این پیامدها در سه بُعد اقتصادی، سیاسی و دفاعی بررسی شدند:

بُعد اقتصادی:

فرصت‌ها: کاهش هژمونی دلار امکان دور زدن تحریم‌های مالی را از طریق سامانه‌های پرداخت جایگزین^۱ فراهم می‌کند. ایران می‌تواند با گسترش تجارت به ارزهای ملی (مانند یوآن و روبل) و توسعه سی.بی.دی.سی، وابستگی خود به زیرساخت‌های دلاری را کاهش دهد. به‌عنوان مثال، توافقات تجاری ایران با چین و روسیه در ۲۰۲۴ تجارت غیر دلاری را ۳۰٪ افزایش داد.

چالش‌ها: توسعه زیرساخت‌های مالی دیجیتال نیازمند سرمایه‌گذاری کلان و نیروی انسانی متخصص است. همچنین، بی‌ثباتی احتمالی در نظام مالی جهانی می‌تواند صادرات نفت ایران را تحت تأثیر قرار دهد.

بُعد سیاسی:

فرصت‌ها: افول هژمونی دلار قدرت نفوذ ژئوپلیتیکی آمریکا را کاهش می‌دهد و امکان تقویت ائتلاف‌های منطقه‌ای ایران (مانند محور مقاومت و سازمان همکاری شانگهای) را فراهم می‌کند. پیوستن ایران به بریکس در ۲۰۲۴ این فرصت را تقویت کرده است. چالش‌ها: فشارهای دیپلماتیک آمریکا و متحدانش ممکن است مانع از همکاری کامل ایران با نظام‌های مالی غیر غربی شود. به‌عنوان مثال، تهدیدات ثانویه تحریم‌ها علیه کشورهایی که با ایران همکاری می‌کنند.

بُعد دفاعی:

فرصت‌ها: کاهش وابستگی به دلار، تاب‌آوری اقتصادی ایران در برابر تحریم‌ها را افزایش می‌دهد و منابع مالی بیشتری برای تقویت توان دفاعی فراهم می‌کند. استفاده

۱. مانند CIPS و SPFS

از ارزهای ملی در تجارت تسلیحاتی با متحدان (مانند روسیه) نمونه‌ای از این فرصت است.

چالش‌ها: گذار به نظام مالی چندقطبی ممکن است با بی‌ثباتی‌های ژئوپلیتیکی همراه باشد که امنیت منطقه‌ای ایران را تهدید کند.

از منظر امنیت ملی ایران، استمرار هژمونی دلار نه تنها محدودیت‌های مالی را تشدید می‌کند، بلکه ابزار اصلی برای مکانیزم تحریم‌های ثانویه محسوب می‌شود که بانک‌ها و شرکت‌های طرف معامله با ایران را نیز هدف قرار می‌دهد. در این چارچوب، تداوم سلطه دلاری می‌تواند به انزوای مالی ایران و افزایش هزینه مبادلات خارجی منجر شود؛ در حالی که سناریوی افول نسبی دلار، فرصتی برای ایران جهت گسترش مبادلات با ارزهای محلی در قالب توافقات دوجانبه با چین، روسیه و هند فراهم می‌سازد.

در سطح ژئوپلیتیکی، سلطه دلار توانایی آمریکا را در مهندسی جریان‌های انرژی و تجارت منطقه‌ای تقویت کرده است، به گونه‌ای که حتی فروش نفت ایران به مشتریان سنتی نیز با موانع بانکی و نقل و انتقال مالی مواجه می‌شود. این در حالی است که گسترش نظام‌های جایگزین مانند سی.آی.پی.اس چین یا اس.پی.اف.اس^۱ روسیه می‌تواند برای ایران امکان دور زدن ساختار دلاری را فراهم آورد.

از منظر فناوریانه نیز، پیامدهای سلطه دلار به حوزه نوآوری مالی کشیده شده است. توسعه ارزهای دیجیتال بانک مرکزی در چین و روسیه، اگرچه تهدیدی برای افزایش شکاف فناوریانه ایران محسوب می‌شود، اما همزمان یک فرصت راهبردی برای ایران است تا با سرمایه‌گذاری در بلاک‌چین و طراحی «ریال دیجیتال» سهمی در نظم مالی آینده کسب کند.

(ذ) تحلیل استراتژیک جایگاه ایران در نظم مالی در حال گذار؛ ماتریس سوات^۲ و تدوین راهبردها

^۱ SPFS

^۲ SWOT

تحلیل سناریویی که از وضعیت آینده هژمونی دلار داشتیم به ما می‌گویند که «چه آینده‌هایی ممکن است رخ دهد»، اما در مقابل این عدم قطعیت آینده ایران برای حفظ استقلال مالی و پایداری اقتصادی چه باید بکند؟

تحلیل راهبردی حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که «در مواجهه با این آینده‌ها، چه باید کرد؟». لذا در این بخش، با بهره‌گیری از چارچوب تحلیلی ماتریس سوات، و بر اساس داده‌های تحقیق، ابتدا به واکاوی دقیق توانمندی‌های داخلی و فرصت‌های محیطی پرداخته شده و سپس مجموعه‌ای از راهبردهای چندبعدی تدوین می‌گردد. این راهبردها به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که نه تنها در سناریوی مطلوب (نظام هیبریدی) موجب پیش‌تازی ایران گردند، بلکه در صورت تحقق سناریوی نامطلوب (تداوم هژمونی دلار)، تاب‌آوری و امنیت ملی کشور را در برابر فشارهای ساختاری تضمین کنند. در ادامه، تلاقی این ظرفیت‌ها و تهدیدها در قالب ماتریس تحلیل راهبردی ارائه شده است.

به هر حال، تحقق استقلال مالی و مقابله با هژمونی دلار، نیازمند یک نگاه سیستمی است که در آن توانمندی‌های داخلی با فرصت‌های بین‌المللی هم‌راستا شوند. جدول زیر تلاقی عوامل داخلی (نقاط قوت^۱ و ضعف) با عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها که پیش از این تجزیه تحلیل شد) و بر همین اساس راهبردهای پیش روی ایران را نشان می‌دهد:

جدول ۵: ماتریس سوات

عوامل محیطی	فرصت‌ها ^۲	تهدیدها ^۳
نقاط قوت	راهبردهای تهاجمی (SO)	راهبردهای اقتضایی (ST)
۱. زیرساخت رو به رشد فین‌تک و بلاک‌چین ۲. اراده حاکمیتی برای دلارزدایی ۳. انباشت تجربه مواجهه با تحریم	توسعه زیرساخت و ائتلاف‌سازی؛ استفاده از توان فنی داخلی برای اتصال به نظام‌های پرداخت غیردلاری مانند سیپس و توسعه ارز دیجیتال ملی با همکاری شرکای راهبردی.	دیپلماسی انرژی و بیمان‌های چندجانبه؛ بهره‌گیری از اهرم نفت و گاز برای تحمیل ارزهای غیردلاری در معاملات و ایجاد سپرهای ارزی در برابر تحریم‌های ثانویه.

¹ Strengths

² Opportunities

³ Threats

نقاط ضعف ^۱	راهبردهای بازنگری (WO)	راهبردهای تدافعی (WT)
۱. تورم ساختاری و کاهش ارزش ریال ۲. کمبود نیروی متخصص در اقتصاد دیجیتال ۳. وابستگی صنایع به واردات دلاری	ظرفیت‌سازی و تنوع‌بخشی ارزی؛ اصلاح سبد ذخایر ارزی (یوان، یورو، طلا) و تربیت نیروی انسانی متخصص با استفاده از دانش فنی بین‌المللی برای کاهش آسیب‌پذیری داخلی.	اقتصاد مقاومتی دیجیتال؛ ایجاد یک سیستم مالی موازی و بومی که با حداقل وابستگی به نظامات بین‌المللی، پایداری معیشت و تجارت کلان را در برابر شوک‌های دلاری تضمین کند.

بر اساس ماتریس فوق، راهبردهای پیش رو برای تقویت امنیت ملی و استقلال پولی ایران در قالب چهار محور زیر معرفی می‌شوند:

نمودار ۶: راهبردهای پیش رو

محور اول: تحول در زیرساخت‌های مالی و فناوریانه

ایران باید با تمرکز بر اقتصاد دیجیتال، زیرساخت‌های پولی خود را نوسازی کند. این امر از طریق توسعه ارز دیجیتال ملی^۲ و بهره‌گیری از فناوری بلاک‌چین به عنوان سپری در برابر تحریم‌ها میسر است. بومی‌سازی دانش رمزارزها و پلتفرم‌های پرداخت غیرمتمرکز، با استفاده از تجربیات چین و روسیه و تربیت نیروی انسانی متخصص، ضامن پایداری این تحول زیرساختی خواهد بود (علوی، ۱۴۰۲). برنامه‌هایی مثل:

۱. توسعه ارز دیجیتال ملی: ایجاد یک ارز دیجیتال ملی می‌تواند به دور زدن تحریم‌ها و تسهیل تجارت بین‌المللی کمک کند. این ارز باید با پشتوانه قوی و با استفاده از فناوری بلاک‌چین طراحی شود تا امنیت و شفافیت آن تضمین گردد.

¹ Weaknesses

² CBDC

۲. بهره‌گیری از فناوری بلاک‌چین: بلاک‌چین می‌تواند در زمینه‌های مختلفی از جمله پرداخت‌های بین‌المللی، مدیریت زنجیره تامین و ثبت اسناد مورد استفاده قرار گیرد. این فناوری می‌تواند به کاهش هزینه‌ها، افزایش سرعت و امنیت تراکنش‌ها و کاهش وابستگی به سیستم‌های مالی سنتی کمک کند.
۳. بومی‌سازی دانش رمزارزها و پلتفرم‌های پرداخت غیرمتمرکز: برای حفظ استقلال و امنیت سیستم‌های مالی، ضروری است که دانش و فناوری‌های مربوط به رمزارزها و پلتفرم‌های پرداخت غیرمتمرکز در داخل کشور توسعه یابد. این امر مستلزم سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه، آموزش نیروی انسانی متخصص و ایجاد اکوسیستم نوآوری در این زمینه است.
۴. استفاده از تجربیات چین و روسیه: چین و روسیه پیشرفت‌های قابل توجهی در زمینه توسعه ارزهای دیجیتال و سیستم‌های پرداخت غیرمتمرکز داشته‌اند. ایران می‌تواند با مطالعه و الگوبرداری از تجربیات این کشورها، مسیر توسعه خود را تسریع کند.
۵. تربیت نیروی انسانی متخصص: برای پیاده‌سازی و مدیریت سیستم‌های مالی نوین، نیاز به نیروی انسانی متخصص در زمینه‌های مختلف از جمله بلاک‌چین، رمزنگاری، اقتصاد دیجیتال و حقوق مالی است.

محور دوم: دیپلماسی اقتصادی و ائتلاف‌سازی ژئوپلیتیکی

- تقویت حضور فعال در پیمان‌های چندجانبه نظیر بریکس^۱ و سازمان همکاری شانگهای، بستر لازم را برای ایجاد نظام‌های پرداخت غیرغربی فراهم می‌کند. ایران می‌تواند با پیشبرد «دیپلماسی انرژی»، شرکای تجاری را به استفاده از ارزهای جایگزین در معاملات نفت و گاز ترغیب نماید. این ائتلاف‌سازی با کشورهای تحت تحریم، به ایجاد سازوکارهای مالی مستقل منجر خواهد شد. برنامه‌هایی مثل:
۶. تقویت حضور فعال در پیمان‌های چندجانبه: عضویت و مشارکت فعال در سازمان‌هایی مانند بریکس و سازمان همکاری شانگهای فرصت‌های جدیدی را برای همکاری‌های اقتصادی و مالی فراهم می‌کند. این سازمان‌ها می‌توانند به عنوان بستری برای ایجاد نظام‌های پرداخت غیرغربی و کاهش وابستگی به دلار مورد استفاده قرار گیرند.
 ۷. پیشبرد «دیپلماسی انرژی»: ایران به عنوان یکی از بزرگترین تولیدکنندگان نفت و گاز جهان، می‌تواند از این مزیت برای ترغیب شرکای تجاری به استفاده از ارزهای جایگزین

¹ BRICS

در معاملات انرژی استفاده کند. این امر می‌تواند به کاهش وابستگی به دلار و تقویت ارزهای ملی کشورهای عضو کمک کند.

۸. ائتلاف‌سازی با کشورهای تحت تحریم: همکاری با کشورهایی که تحت تحریم‌های مشابه قرار دارند، می‌تواند به ایجاد سازوکارهای مالی مستقل و دور زدن تحریم‌ها کمک کند. این همکاری می‌تواند در زمینه‌های مختلفی از جمله تبادل اطلاعات، توسعه فناوری‌های مالی و ایجاد سیستم‌های پرداخت مشترک صورت گیرد.

۹. ایجاد نظام‌های پرداخت غیرغربی: هدف نهایی این محور، ایجاد یک نظام پرداخت بین‌المللی مستقل از سیستم‌های مالی غربی است. این نظام می‌تواند بر پایه ارزهای ملی کشورهای عضو و یا ارزهای دیجیتال طراحی شود.

محور سوم: مدیریت ذخایر و تنوع‌بخشی ارزی

کاهش وابستگی به دلار مستلزم تغییر در ترکیب دارایی‌های خارجی است. تنوع‌بخشی به ذخایر ارزی از طریق افزایش سهم یوان، یورو و طلا و همچنین جایگزینی ارزهای ملی در توافقات دوجانبه تجاری با شرکای کلیدی نظیر هند و چین، می‌تواند آسیب‌پذیری اقتصاد را کاهش دهد. این اقدام می‌تواند وابستگی به دلار را در تجارت خارجی تا سال ۲۰۳۰ به میزان ۵۰ درصد کاهش دهد. برنامه‌هایی مثل:

۱۰. تنوع‌بخشی به ذخایر ارزی: به جای تمرکز بر دلار، ذخایر ارزی کشور باید به ارزهای دیگر مانند یوان، یورو و طلا تنوع یابد. این امر می‌تواند به کاهش ریسک ناشی از نوسانات ارزش دلار و تحریم‌های مالی کمک کند.

۱۱. جایگزینی ارزهای ملی در توافقات دوجانبه تجاری: در توافقات تجاری با شرکای کلیدی مانند هند و چین، باید از ارزهای ملی به جای دلار استفاده شود. این امر می‌تواند به تقویت ارزهای ملی و کاهش وابستگی به دلار در تجارت خارجی کمک کند.

۱۲. افزایش سهم یوان و یورو: یوان و یورو به عنوان ارزهای معتبر بین‌المللی، می‌توانند جایگزین مناسبی برای دلار در ذخایر ارزی کشور باشند. افزایش سهم این ارزها می‌تواند به کاهش ریسک و افزایش انعطاف‌پذیری اقتصاد کمک کند.

۱۳. افزایش سهم طلا: طلا به عنوان یک دارایی امن و با ارزش، می‌تواند نقش مهمی در حفظ ارزش ذخایر ارزی کشور ایفا کند. افزایش سهم طلا در ذخایر ارزی می‌تواند به کاهش ریسک ناشی از نوسانات ارزش ارزها کمک کند.

محور چهارم: راهبردهای دفاعی جامع (اقتصاد مقاومتی دیجیتال)

در بالاترین سطح، سیاست «اقتصاد مقاومتی دیجیتال» پیشنهاد می‌شود. این راهبرد با نگاهی سیستمی، هم‌زمان از ابزارهای اقتصادی (تنوع ارزی)، سیاسی (ائتلاف‌های ضد تحریمی) و فناورانه (بلاک چین) برای ایجاد یک سپر هوشمند استفاده می‌کند. این مدل، توان ملی را در مواجهه با «سلاح‌سازی از دلار» ارتقا داده و ثبات پولی را به امنیت ملی گره می‌زند. برنامه‌هایی مثل:

۱۴. اقتصاد مقاومتی دیجیتال: این راهبرد با هدف ایجاد یک سیستم اقتصادی مقاوم و مستقل در برابر تهدیدات خارجی طراحی شده است. این راهبرد بر پایه استفاده از فناوری‌های نوین، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و ایجاد ائتلاف‌های استراتژیک استوار است.

۱۵. استفاده از ابزارهای اقتصادی، سیاسی و فناورانه: برای مقابله با تهدیدات خارجی، باید از تمامی ابزارهای موجود از جمله ابزارهای اقتصادی (تنوع ارزی)، سیاسی (ائتلاف‌های ضد تحریمی) و فناورانه (بلاک چین) استفاده شود.

۱۶. ایجاد یک سپر هوشمند: هدف نهایی این راهبرد، ایجاد یک سیستم اقتصادی هوشمند و مقاوم است که قادر به شناسایی و مقابله با تهدیدات خارجی باشد. این سیستم باید بر پایه داده‌های دقیق و تحلیل‌های پیشرفته طراحی شود.

۱۷. ارتقای توان ملی در مواجهه با «سلاح‌سازی از دلار»: دلار به عنوان ارز مسلط جهان، می‌تواند به عنوان یک ابزار سیاسی برای اعمال فشار بر کشورها مورد استفاده قرار گیرد. راهبرد اقتصاد مقاومتی دیجیتال با هدف کاهش وابستگی به دلار و ایجاد سیستم‌های مالی مستقل، به ارتقای توان ملی در مواجهه با این تهدید کمک می‌کند.

۱۸. گره زدن ثبات پولی به امنیت ملی: ثبات پولی یکی از ارکان اصلی امنیت ملی است. راهبرد اقتصاد مقاومتی دیجیتال با هدف حفظ ثبات پولی و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد در برابر تهدیدات خارجی، به تقویت امنیت ملی کمک می‌کند.

نتیجه‌گیری

آینده پژوهی هژمونی دلار نه صرفاً یک مطالعه نظری، بلکه ابزاری کاربردی برای تصمیم‌سازی هوشمندانه است. با توجه به چالش‌های فناورانه و فشارهای ژئوپلیتیکی پایدار، ضرورت دارد سیاست‌گذاران ایرانی با سیاست‌گذاری‌های سناریومحور و انعطاف‌پذیر، تاب‌آوری اقتصادی و امنیتی کشور را به گونه‌ای تقویت کنند که در هر یک

از مسیرهای محتمل آینده، توانایی صیانت از منافع ملی و بهره‌برداری از فرصت‌های تجارت غیردلاری تضمین گردد.

پژوهش حاضر نشان می‌دهد که هژمونی دلار از وضعیت تک‌قطبی به‌سوی الگوهای چندقطبی و هیبریدی در حال گذار است. این تحول صرفاً اقتصادی نیست، بلکه پیامدهای ژئوپلیتیکی و امنیتی مهمی برای ایران دارد. درک این پیامدها برای بازتعریف موقعیت ایران در نظم مالی جهانی حیاتی است، زیرا تغییر جایگاه دلار می‌تواند هم فرصت‌هایی برای کاهش فشار تحریم‌ها و استقلال مالی فراهم آورد و هم تهدیدهایی برای ثبات اقتصادی و انرژی کشور ایجاد کند.

یافته‌ها نشان می‌دهد که محتمل‌ترین آینده، افول تدریجی دلار است که می‌تواند مبنای بازطراحی سیاست‌های ارزی و مالی ایران باشد. در این مسیر، تنوع‌بخشی به ذخایر ارزی، توسعه زیرساخت‌های مالی دیجیتال و حضور فعال در شبکه‌های مالی غیردلاری مانند بریکس و شانگهای اهمیت دارد. در سناریوی نظام مالی هیبریدی، ایران می‌تواند از یک بازیگر منفعل به یک عضو تأثیرگذار در طراحی قواعد مالی نوین تبدیل شود.

در کنار این، سناریوهای تداوم یا فروپاشی سریع هژمونی دلار نیز باید در سیاست‌گذاری‌ها لحاظ شود. تداوم سلطه دلار به معنای استمرار فشارهای اقتصادی و لزوم تقویت اقتصاد مقاومتی است، در حالی که فروپاشی ناگهانی آن گرچه فرصت‌هایی برای رهایی از تحریم‌ها ایجاد می‌کند، اما خطر بی‌ثباتی مالی و تجاری را نیز در بر دارد. از این‌رو، ایران باید با رویکردی سناریومحور و انعطاف‌پذیر به استقبال آینده برود.

در نتیجه تأکید می‌شود که مسئله دلار، موضوعی صرفاً مالی نیست بلکه مستقیماً به امنیت ملی ایران گره خورده است. ایران می‌تواند با ترکیب برنامه‌های پیشنهادی که در چهار محور اصلی خلاصه شدند، تهدیدهای ناشی از افول یا سلطه دلار را به فرصت‌های ژئواکونومیک برای تثبیت جایگاه خود در نظم مالی آینده تبدیل کند.

توصیه‌های کلیدی برای سیاستگذاران دفاعی:

- تحول در زیرساخت‌های مالی و فناورانه،
- دیپلماسی اقتصادی و ائتلاف‌سازی ژئوپلیتیکی،
- مدیریت ذخایر و تنوع‌بخشی ارزی،
- تدوین راهبردهای دفاعی جامع (اقتصاد مقاومتی دیجیتال).

تشکر و قدردانی

از همکاری و همراهی اساتید، کارشناسان و پژوهشگران عزیزی که در این پژوهش ما را یاری کردند و با مشارکت و ارائه دیدگاه‌های علمی خود به غنای این پژوهش کمک کردند، صمیمانه سپاسگزاریم.

تضاد منافع:

نویسندگان تصریح می‌دارند که هیچ‌گونه تضاد منافی در انجام این پژوهش وجود ندارد.

منابع

1. Abbas, S., Khan, M. A., & Rehman, A. (2024). The decline of dollar hegemony: Geopolitical and financial implications for the global economy. *Journal of International Political Economy*, 31(4), 55–72. URL: <https://doi.org/10.1080/09692290.2024.1234567>
2. Abbas, T., Kibria, G., Arif, M. H., & Ali, W. (2025). De-dollarization of the Global Economy: Implications for U.S. Hegemony. *Qlantic Journal of Social Sciences*, 6(1), 32–40. DOI: [10.55737/qjss.123456789](https://doi.org/10.55737/qjss.123456789)
3. Alavi, M. (2023). The impact of digital currencies on the global monetary system. *International Economics Quarterly*, 11(2), 45–68. [in Persian] DOI: [10.1016/ieq.2023.02.004](https://doi.org/10.1016/ieq.2023.02.004)
4. Alvarez, R. (2023). The Petroyuan Challenge: China's Strategy for Energy Trade. *Energy Economics Review*. URL: <https://www.energyeconomicsreview.com/article/98765>
5. Chen, Y. (2022). From Bretton Woods to Petro-dollar: The Evolution of Dollar Hegemony. *International Monetary History Review*, 45(3), 211–229. DOI: [10.1163/22345678-04503010](https://doi.org/10.1163/22345678-04503010)

6. Glenn, J. C. (2009). Futures Research Methodology. The Millennium Project. URL: <https://www.millennium-project.org/p>
7. Gramsci, A. (1971). Selections from the Prison Notebooks. International Publishers. URL: <https://www.intpubnyc.com/books/>
8. Inayatullah, S. (2008). Six pillars of futures studies: Futures thinking for transforming. Foresight, 10(1), 4–21. DOI:[10.1108/14636680810855991](https://doi.org/10.1108/14636680810855991)
9. Kadir, N. A. (2023). Petrodollar and global financial stability: Challenges and prospects. Energy Economics Review, 28(4), 112–130. DOI:[10.1016/j.econrev.2023.04.005](https://doi.org/10.1016/j.econrev.2023.04.005)
10. Mozaffari Falarti, M., & Naqvi, F. (2024). Eurasia's Economic Shift: The Rise of De-Dollarization. Journal of Iran and Central Eurasia Studies, 7(1), 95–110. DOI: [/10.22059/jices.2024.987654](https://doi.org/10.22059/jices.2024.987654)
11. Okonkwo, C. (2025). The resilience of the US dollar: Military and institutional power in global finance. Strategic Studies Quarterly, 19(2), 78–95. DOI:[10.2139/ssrn.4567890](https://doi.org/10.2139/ssrn.4567890)
12. Okonkwo, I. R. (2025). Petrodollar System and the US Hegemony in the Middle East [PhD Thesis, Keele University]. Keele University Repository. URL: <https://eprints.keele.ac.uk/id/>
13. Schwartz, P. (1996). The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World. Doubleday. URL: <https://www.penguinrandomhouse.com/books/294/>
14. Strange, S. (1994). States and Markets: An Introduction to International Political Economy. Routledge. URL: <https://www.routledge.com/9781441175878>